

Trojaanse en Romeinse Geschiedenis in Laatmiddeleeuwse Nederlandse Kronieken

Milan van der Vleuten s1003789

Cursus: Bachelor werkstuk (LET-GESB3100)

Datum: 15 – 06 – 2021

Begeleider: L. van Raaij

Woordenaantal: 9954

Inhoudsopgave

Inleiding	pag. 3
Status Quaestiones	pag. 6
Bronnen en Methode	pag. 12
Hoofdstuk 1 – De Middeleeuwse Kroniek Beschreven	pag. 14
1.1 – De Kattendyke Kroniek	pag. 15
1.2 – Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant	pag. 17
Hoofdstuk 2 – Trojaanse Geschiedenis	pag. 20
2.1 – Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant	pag. 20
2.2 – De Kattendyke Kroniek	pag. 22
Hoofdstuk 3 – Romeinse Geschiedenis	pag. 24
3.1 – Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant	pag. 24
3.2 – De Kattendyke Kroniek	pag. 2
3.3 – Vergelijkingen	pag. 29
Conclusie	pag. 30
Bibliografie	pag. 31

Inleiding

*Die afcoemste ende edelheit der hogher vorsten ende hertogen van Brabant sal ick kenlick maken.*¹

Bovenstaande fragment is afkomstig uit *die Alderexcellenste Cronyke van Brabant*² en toont het doel van de auteur van deze kroniek waarin wordt ingegaan op de historische oorsprong van de Brabantse hertogen. De anonieme auteur van *die Alderexcellenste Cronyke* wilde zijn lezers de genealogie van de machthebbers van Brabant laten zien. Net zoals vele andere kroniekschrijvers door heel Europa begint de auteur zijn kroniekttekst bij het allereerste begin, de schepping. Hierna volgen naar goed Christelijk gebruik Noach, zijn zonen en kleinzonen, waarna de auteur schrijft over de grote helden van de Trojaanse oorlog, de tijd van de Romeinse keizers, de regeerperiode van Karel de Grote, de Bourgondische hertogen en als laatste eindigt met de regering van keizer Maximiliaan van Oostenrijk. In eerste instantie is het moeilijk te bevatten dat we het hier nog steeds hebben over de stamboom van de Brabantse hertogen. Maar volgens de middeleeuwse schrijvers die kronieken over hen schreven stamden hertogen Jan van Brabant, Karel de Stoute en Filips de Schone af van de mythische Trojanen en machtige Romeinse keizers. Zij waren echter niet de enige middeleeuwse edellieden die van hen afstamden. In de Nederlanden, bijvoorbeeld, lieten ook de graven van Holland en Zeeland hun afkomst graag teruggaan tot de Trojanen en Romeinen. Maar ook de Franse koningen, verschillende vorsten uit het Duitse rijk en de Ottomaanse sultan voerden hun eigen geschiedenis terug tot aan de Romeinen en de Trojanen.³

Dan rijst natuurlijk de vraag, waarom auteurs en vorsten in de late middeleeuwen zo geïnteresseerd waren in een verleden dat al ver achter hun lag. Het simpele antwoord op deze vraag luidt: legitimatie. Hertogen, koningen, keizers en andere vorsten en edelen konden hun macht namelijk niet alleen behouden of uitbreiden op het slagveld maar ook op papier. Het principe voor alle vorsten in deze tijd was: hoe ouder, hoe beter. Hoe verder terug de stamboom van een vorst ging en hoe meer beroemde voorvaderen hij had, hoe beter gelegitimeerd zijn

¹ *Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant* (ed. Aarnoud den Hamer) (2016) [fol. 43r].

² Hierna *die Alderexcellenste Cronyke*

³ W. Keesman, *De Eindeloze Stad: Troje en Trojaanse oorsprongsmythen in de (laat)middeleeuwse en vroegmoderne Nederlanden* (Hilversum 2017) 13 – 22.

positie op het politieke toneel was.⁴ Anciënniteit, of ouderdom, betekende niet alleen meer respect voor een vorst maar ook een grotere aanspraak op belangrijke posities, titel, rechten of bezittingen. Bovendien geloofde men in de middeleeuwen dat de deugden van voorvaderen als koning Salomon, Hector van Troje of Julius Caesar doorleefden in de leden van een familie, stad of natie.⁵ Omdat deze anciënniteit zo belangrijk was in deze periode stelden kroniekschrijvers elletange stambomen op om te voorzien in de ambities van hun vorsten. Deze stambomen werden gebaseerd op zowel historische bronnen uit de oudheid zelf, denk aan de ‘ooggetuigenverslagen’ over de Trojaanse oorlog van Dares en Dictys, als ook literaire bronnen van andere middeleeuwse auteurs, bijvoorbeeld de *Destruction de Troje* van Guide de Colombris geschreven in het jaar 1287 waarin hij in Latijnse proza de geschiedenis van de stad Troje en haar vernietiging beschrijft.⁶

De literaire strijd om legitimatie zoals hiervoor beschreven was zichtbaar door heel Europa. Een groot deel van de koningshuizen, keizers en andere edelen uit het Europa van de late middeleeuwen liet hun eigen geschiedenis teruggaan tot de Trojanen, Romeinen, Karolingen of zelfs een combinatie van deze drie. Waarom juist deze drie groepen werden aangehaald is goed te verklaren. De tijd van de Trojaanse oorlog was het verst dat men in de middeleeuwen terug kon in de tijd en zoals eerder al vermeld gold in de middeleeuwen: hoe ouder, hoe beter. De Romeinse beschaving werd, met het humanisme in opkomst, steeds meer gezien als periode van bloei en welvaart. Ook was het Romeinse rijk de geboorteplek van Jezus Christus, was dit rijk in de grootste delen van Europa nog steeds fysiek zichtbaar en sprak de grootsheid van dit rijk en zijn keizers bij velen dus tot de verbeelding. De Karolingische dynastie met Keizer Karel de Grote als *Pater Europae* was voor veel vorsten en auteurs in de middeleeuwen een voorbeeld van juist regeren.⁷

In dit onderzoek zal gekeken worden naar de manier waarop twee anonieme auteurs in respectievelijk de Antwerpse *die Alderexcellenste Cronyke*⁸ (1498) en de Hollandse *Kattendyke Kroniek*⁹ (ca. 1491) het verleden, specifiek het Trojaanse en Romeinse verleden, gebruikten om

⁴ K. Enenkel, K. Ottenheym, *Oudheid als ambitie: de zoektocht naar een passend verleden 1400 – 1700* (Nijmegen 2017) 23 – 26.

⁵ *Ibidem*, 7 – 10.

⁶ *Ibidem*, 23 – 25.

⁷ Enenkel, Ottenheym, *The Quest for an Appropriate Past in Literature, Art and Architecture*, (Leiden 2019) 1 – 6.

⁸ Utrecht, UBU, S fol 1594 (Rariora).

⁹ Den Haag, KB, KW 1900 A 008.

hun doelen te realiseren. In het eerste hoofdstuk worden de kronieken uitgediept aan de hand van vragen over de historische context, de auteurs en illustratoren, het beoogde publiek, het bronnenmateriaal en de stilistische kenmerken. Vervolgens wordt in de twee hoofdstukken die hierop volgen gekeken naar respectievelijk de Trojaanse en de Romeinse geschiedenis in beide kronieken.

Het doel van dit onderzoek is een kleine bijdrage te leveren aan het historisch debat omtrent laatmiddeleeuwse geschiedschrijving in de Nederland op basis van twee nog weinig bestudeerde bronnen. In dit onderzoek zal de focus eerst liggen op de Trojaanse geschiedenis in de kronieken om een goede basis te vormen om over te gaan naar het nog weinig bestudeerde onderwerp van Romeinse geschiedenis in middeleeuwse kronieken.

Status Quaestiones

Om een duidelijker beeld te krijgen van de bredere probleemstelling van dit onderzoek, laatmiddeleeuwse geschiedschrijving in de Nederlanden, zal eerst gekeken worden naar de moeilijkheden omtrent het begrip geschiedschrijving. Een moderne definitie van dit begrip die over het algemeen wordt aangenomen door moderne historici luidt als volgt: beschrijvingen van het, soms recente, verleden in verhalende vorm waarin zo dicht mogelijk bij de waarheid wordt gebleven.¹⁰ Beide kronieken die in dit onderzoek centraal staan voldoen aan de bovengenoemde 'voorwaarden' om door moderne historici tot de geschiedschrijving gerekend te kunnen worden. Deze definitie is ook meteen een van de grootste redenen waarom historici lange tijd geen onderzoek hebben gedaan naar historiografische werken uit de middeleeuwen. Want, zo stelden zij, de inhoud van deze werken staan vol met onwaarheden.¹¹ Historici in de late 19^e en vroege 20^e eeuw waren al lang tot de conclusie gekomen dat het verhaal over de Trojaanse oorlog grotendeels fictie was en dat de Europese adel helemaal niet afstamden van historische helden als Hector of Julius Caesar. Omdat middeleeuwse kroniekschrijvers deze fabels als feiten presenteerden kon de rest van de bron volgens deze historici dus ook niet meer als betrouwbaar gezien worden.

Tegenwoordig zien historici in dat middeleeuwse schrijvers echter wel dicht bij de waarheid bleven, alleen was dit wel hún waarheid. Zij geloofden op basis van hun bronnen dat wat zij schreven de waarheid was. Zo zagen zij, op basis van hun bronnen, de Trojaanse oorlog bijvoorbeeld als een hard historisch feit. Tegenwoordig is er voor deze middeleeuwse geschiedschrijving, gelukkig, veel meer aandacht dan in de negentiende- en vroege twintigste-eeuw en zijn historici veel meer geïnteresseerd in de inhoud van deze kronieken. Zoals Ebels-Hoving in haar recensie over de editie van de *Kattendyke Kroniek* terecht aangeeft: 'de *Kattendyke Kroniek* geeft ons een indruk van de kennis die een geïnteresseerde leek vlak voor het jaar 1500 had van zijn eigen geschiedenis ... welke teksten hij tot zijn beschikking had, en welke thema's hij

¹⁰ B. Schneidmüller, 'Constructing the Past by Means of the Present: Historiographical Foundations of Medieval Institutions, Dynasties, Peoples, and Communities' in: G. Althoff, J. Fried, P. Geary, (eds.) 'Medieval concepts of the past: Ritual, memory, historiography' (Cambridge 2002) 140 – 166 ; B. Guenéé, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, (Parijs 1980) 328.

¹¹ S. Fleischmann, 'On the representation of history in the middle ages', *History and theory* 22 (1983) 278 – 290.

belangrijk vond.”¹² Er moet wel gesteld worden dat middeleeuwse kroniekschrijvers het schrijven van ‘de waarheid’ vaak niet als opzichzelfstaand doel zagen. Voor deze kroniekschrijvers ging het vaker om de narratieve of morele les die uit het verleden getrokken kon worden, waarbij het schrijven van de waarheid vaak een middel was om dit doel te bereiken.¹³

Nu het begrip geschiedschrijving geduid is, wordt in de rest van dit hoofdstuk gekeken naar de moderne historiografie omtrent dit onderwerp. De moderne historiografie omtrent laatmiddeleeuwse wereldlijke geschiedschrijving in de Nederlanden is in de afgelopen 40 tot 50 jaar in een stroomversnelling gekomen. Waar in de eerste helft van de 20e eeuw vaak slechts één moderne studie wordt genoemd die van enige waarde is voor het historisch onderzoek, namelijk die van Jan Romein uit 1932,¹⁴ is er de laatste jaren steeds meer wetenschappelijke belangstelling gekomen voor laatmiddeleeuwse Nederlandse literatuur en kronieken in het bijzonder.¹⁵ Deze studie van Romein is echter nog wel lang bepalend geweest voor het historisch onderzoek naar geschiedschrijving in de middeleeuwse Nederlanden. Een van de redenen waarom dit werk van Romein zo invloedrijk is geweest van de jaren '30 tot en met de jaren '80 is omdat hij van mening was dat historiografische bronnen uit de (laat-) middeleeuwse periode het onderzoeken niet waard waren. Romein constateerde in zijn studie namelijk dat schrijvers in deze tijd zelden tot nooit hun bevindingen opschreven en dat zelfs de beste auteurs uit deze periode “innerlijk vreemd tegenover de door hen beschreven gebeurtenissen stonden”,¹⁶ wat volgens hem duidt op een duidelijk gebrek aan kwaliteit en een groot gemis aan overtuiging.¹⁷ Romeins conclusie in combinatie met de, eerder in dit hoofdstuk beschreven, zoektocht naar ‘de waarheid’ van

¹² B. Ebels-Hoving, ‘Kattendyke’, een goed verpakte surprise’, *BMGN - Low Countries Historical Review* 122:1 (2007) 3.

¹³ G. Spiegel, ‘Genealogy: Form and Function in Medieval Historical Narrative’, *History and Theory* 22:1 (1983) 43 – 46.

¹⁴ J. Romein, *Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche geschiedschrijving in de middeleeuwen* (Haarlem 1932).

¹⁵ Zie onder andere: Caers, Demets, Van Gassen ‘Urban History Writing in Northwest Europa (15th – 16th centuries), *Studies in European Urban History* 47 (Turnhout 2019) 14 – 15; Keesman, *De Eindeloze Stad*; L. Demets, J. Dumolyn, E. de Paermentier, ‘Political Ideology and the Rewriting of History in Fifteenth-Century Flanders’, *BMGN - Low Countries Historical Review* 134:1 (2019) 73 – 95; L. Demets, The Late Medieval Manuscript Transmission of the ‘Excellente Cronike van Vlaenderen’ in Urban Flanders, *The Medieval Low Countries* 3 (2016) 123 – 173.

¹⁶ Romein, *Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche geschiedschrijving*, 95.

¹⁷ B. Ebels-Hoving, *Genoechlicke ende lustige historiën: laatmiddeleeuwse geschiedschrijving in Nederland* (Haarlem 1984) 11.

moderne historici, zette niet bepaald aan tot verder onderzoek en dat is dan ook grotendeels achterwege gebleven.

Hoewel zijn werk nog steeds een goed startpunt vormt voor breder historisch onderzoek kan Romeins conclusie tegenwoordig echter wel op tegenstand rekenen. De al eerdergenoemde Bunna Ebels-Hoving is het aan de ene kant met Romein eens door te stellen dat echte grote historiografische prestaties in de late middeleeuwen inderdaad ontbreken, maar stelt zij: 'de vraag mag wel gesteld worden wat die laatmiddeleeuwse Nederlanders dan toch wél vermeldenswaard vonden, zowel in het verre als in het nabije verleden'.¹⁸ Volgens Ebels-Hoving kan onderzoek naar laatmiddeleeuwse geschiedschrijving dus zeker wel zijn vruchten afwerpen als de juiste vragen worden gesteld.

Een probleem waar alle historici van voor de jaren '80 mee te maken hadden was het feit dat het bronnencorpus van de middeleeuwse Nederlandse geschiedschrijving zeer omvangrijk en bovendien erg divers was. Pas in 1981 is door historica Marijke Carasso-Kok voor het eerst gepoogd een catalogisering te maken van alle, tot dan toe, bekende verhalende historische bronnen uit de Nederlanden.¹⁹ De conclusie die Jan Romein over deze bronnen trok valt ook beter te begrijpen als in acht wordt genomen dat hij nog niet beschikte over een boekwerk als dat van Carasso-Kok. Echter zijn bij deze catalogisering nog wel enkele kanttekeningen te plaatsen. Zo zijn in dit werk alleen gedrukte werken opgenomen, zijn onvolledige werken niet meegenomen in het overzicht en is onderscheid tussen de werken soms moeilijk te maken omdat door de heersende overschrijfcultuur in de middeleeuwen titels erg op elkaar leken, een onderwerp wat in hoofdstuk 1 verder zal worden uitgeweid.

Het categoriseren van de bestaande middeleeuwse bronnen is iets wat historici al sinds de jaren '30 doen en waar veel verschillende opvattingen over te vinden zijn. Een goed voorbeeld hiervan is het werk *Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche geschiedschrijving in de Middeleeuwen* van de eerdergenoemde Jan Romein geschreven in 1932.²⁰ In dit werk verdeelde Romein de teksten die hij gebruikte in op basis van de omgeving waarin een auteur zich begaf en noemde dit vervolgens 'kringen', waar drie hoofdkringen uitkwamen: de Egmondse, de Friese en de Moderne Devotie. Deze indeling in kringen heeft ondertussen echter al op flink wat kritiek

¹⁸ Ebels-Hoving, *Genoehlicke*, 12.

¹⁹ M. Carasso-Kok, *Repertorium van verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen: heiligenlevens, annalen, kronieken en andere in Nederland geschreven verhalende bronnen*, ('s-Gravenhage 1981).

²⁰ Romein, *Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche geschiedschrijving*.

kunnen rekenen. Zowel Ebels-Hoving als Robert Stein hebben hier in de jaren '90 bij stil gestaan.²¹ Beide auteurs kwamen tot de conclusie dat Romeins visie te veel steken laat vallen. Zo stellen zij dat, anders dan bij Romein, het onderwerp en de schrijver niet vanzelfsprekend in één kring thuishoren.²² Hoewel Romein met zijn categorisering het de lezer gemakkelijk maakt om overzicht te behouden, stellen Ebels-Hoving en B. Guenée juist dat deze manier van categoriseren de opzet van de middeleeuwse auteur voorbijgaat. Die dacht namelijk helemaal niet in kringen maar in titels of werk-categorieën zoals: kronieken, gesta, annalen of historiae.²³ Om ons begrip van middeleeuwse teksten te verbeteren zouden historici deze titels als categorisering moeten aanhouden, wat in de jaren na de publicaties van Guenée en Ebels-Hoving meer en meer is gebeurd.

Dat het categoriseren van middeleeuwse teksten een lastige opgave is blijkt uit het feit dat andere historici andere categorieën aanhouden. Joachimsen spreekt over orden-, ridder-, en stadsgeschiedenissen.²⁴ Fueter heeft het over lands-, stam-, en lokaalgeschiedenis.²⁵ En tot slot verdelen Caers, Demets en van Gassen de teksten in *urban-, lay-, clerical-,* en *court chronicles*.²⁶ Omdat deze discussie omtrent categoriseren een heel onderzoek zou kunnen vullen laat ik de vraag welke van deze manieren van categoriseren de juiste is - als er al een juiste manier is om dit te doen - aan andere historici over. Wat wel duidelijk is, is dat de kronieken die in dit onderzoek besproken worden in verschillende categorieën zouden passen.

Als we specifiek inzoomen op de bronnen die in dit onderzoek centraal zullen staan, is de bundel *Urban History Writing in Northwest Europe* een goed startpunt voor duiding van het specifieke genre kronieken, of juist het gebrek aan duiding van middeleeuwse genres. Demets en Caers stellen namelijk dat historici in de voorbije tijd te veel hebben vastgeklampt aan de verschillende middeleeuwse 'genres' zoals de annalen, kronieken en hagiografieën en dat bronnen die niet aan de harde eisen van een van de 'genres' voldeden werden weggewuifd door

²¹ R. Stein, *Politiek en historiografie: Het onstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*, (Leuven 1994).

²² Ebels-Hoving, *Genoehlicke*, 219 – 225.

²³ *Ibidem*, 217 – 218; B. Guenée, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, (Parijs 1980).

²⁴ P. Joachimsen, *Geschichtsauffassung und Geschichtsschreibung in Deutschland unter dem Einfluss des Humanismus*, (Leipzig 1910).

²⁵ E. Fueter, *Geschichte der neueren Historiographie* (München 1911).

²⁶ Caers, Demets, Van Gassen, 'Urban History Writing', 14 – 15; Ebels-hoving, *Genoehlicke*, 219.

historici.²⁷ Met het innemen van dit standpunt gaan zij in feite in tegen de eerdergenoemde visie van Ebels-Hoving en Guenée. Zij zijn echter niet uniek in deze opvatting. Waar Demets en Caers slechts het probleem van genres aan de kaak stellen en geen echt alternatief bieden, gaat Steven Vanderputten in zijn paper over monastieke historiografie een stap verder door te stellen dat de drie belangrijkste genres van geschiedschrijving, kronieken, annalen en historiën niet meer als zodanig gepresenteerd zouden moeten worden.²⁸ In plaats van te spreken over bijvoorbeeld annalen zouden historici moeten spreken van *'annalistic writing as a means of describing the past'*.²⁹ Als we kijken naar de bronnen in dit onderzoek zouden we niet meer kunnen spreken van middeleeuwse kronieken volgens Vanderputtens betoog. Want, zo stel hij, 'de kroniek' als genre heeft in de middeleeuwen op verschillende plaatsten, in verschillende tempo's, zoveel verschillende evoluties ondergaan dat het spreken over de kroniek als genre veel te generaliserend is.³⁰ In dit onderzoek zou dat dus betekenen dat er gesproken moet worden over een *'chronicle way of writing'*. Echter kies ik er toch voor om mee te gaan in de visie van Ebels-hoving en Guenée en zullen de twee teksten in dit onderzoek als kronieken bestempeld worden. Immers, de auteurs van deze teksten hebben er 500 jaar geleden bewust voor gekozen het woord 'kroniek' in hun titels op te nemen.

Als we specifiek kijken naar wetenschappelijke literatuur over de doorwerking van de Trojaanse en Romeinse geschiedenis in latere eeuwen is het boek *De Eindeloze Stad* van Wilma Keesman van grote waarde voor dit onderzoek.³¹ Dit recent geschreven werk is de basis voor onderzoek naar Troje in de late Middeleeuwen in de Nederlanden. Keesman bespreekt niet alleen de plek van Troje in verschillende Nederlandse bronnen, maar kijkt ook naar de bredere Europese traditie van Troje verhalen en gaat hierbij over de culturele grenzen van de middeleeuwse Nederlanden, waarbij Engeland, Frankrijk en het Heilig Roomse Rijk samen met de Nederlanden in een breder Europees perspectief worden geplaatst. Aangezien Keesman in dit boek al veel werk heeft verricht wat voor dit onderzoek van nut kan zijn, zal het als een leidraad fungeren voor dit onderzoek, waarbij een aantal punten die door Keesman nog niet uitgebreid behandeld zijn zullen worden uitgediept.

²⁷ Caers, Demets, Van Gassen, 'Urban History Writing', 5 – 9.

²⁸ S. Vanderputten, 'Typology of Medieval Historiography Reconsidered: a Social Re-interpretation of Monastic Annals, Chronicles and Gesta', *Historical Social Research* 26:4 (2001) 160 – 161.

²⁹ *Ibidem*, 161.

³⁰ *Ibidem*, 160 – 163.

³¹ Keesman, *De Eindeloze Stad*.

Wanneer we kijken naar de doorwerking van de klassieke oudheid (met name de stad Troje en het Romeinse Rijk) komt vaak het begrip *cultural memory*, gemunt door Jan Assmann in 1997, naar voren. *Cultural memory* gaat volgens Assmann over de herinneringen van een groep, gemeenschap of cultuur uit een ver verleden, waarbij de nadruk vooral ligt op grote, belangrijke gebeurtenissen. *Cultural memory* wordt daarom vaak gelinkt aan groepsbewustzijn en het creëren van een identiteit.³² Deze vorm van *memory* is belangrijk in dit onderzoek. In de kronieken die hierin centraal staan wordt immers teruggegrepen op een ver verleden om een bepaalde identiteit te creëren, er kan dus gesteld worden dat de auteurs van de kronieken die hier besproken worden bezig waren met het, al dan niet bewust, creëren of het opstellen van een *cultural memory*.

Waar de doorwerking van de Trojaanse geschiedenis in de middeleeuwen een veelbesproken onderwerp is in historische kringen, voelt het alsof de doorwerking van de Romeinse geschiedenis in de middeleeuwen erg onderbelicht is. Wetenschappelijke literatuur die hierover geschreven is, noemt de Romeinse geschiedenis bijna altijd in combinatie met de Trojaanse geschiedenis. Natuurlijk is dit te verklaren door het feit dat de Trojaanse geschiedenis vaak naadloos overloopt in de Romeinse geschiedenis in laatmiddeleeuwse teksten. In dit onderzoek zal echter een tweesplitsing worden gemaakt tussen Romeinse geschiedenis en Trojaanse geschiedenis omdat de Romeinse geschiedenis veel elementen bevat die los gezien kunnen worden van de Trojaanse geschiedenis. Desalniettemin, zullen er in dit onderzoek overlappings zijn tussen beide geschiedenissen aangezien de auteurs van de besproken kronieken ook op bepaalde punten beide geschiedenissen lieten overlappen en in elkaar vervlochten.

³² E. Minchin, 'Commemoration and pilgrimage in the ancient world: Troy and the stratigraphy of cultural memory', *Greece and Rome* 59:1 (2012) 76 – 79 ; J. Assmann, *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* (München 1997).

Bronnen en Methode

De eerste primaire bron die centraal zal staan in dit onderzoek is *die Alderexcellenste Cronyke van Brabant*, geschreven omstreeks 1498 door een anonieme auteur. De tweede bron die bestudeerd zal worden is *die historie of die cronicke van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant ende van den Stichte van Utrecht*, kortweg *De Kattendyke Kroniek*, geschreven rond het jaar 1500 ook door een anonieme auteur. Deze twee bronnen zijn gekozen voor dit onderzoek omdat ze nog weinig bestudeerd zijn door historici en door hun enerzijds Brabantse en anderzijds Hollandse invalshoek interessante overeenkomsten en verschillen aan het licht kunnen brengen. Zo is de *Kattendyke Kroniek* pas in 1998 voor het eerst aan een wetenschappelijke studie onderworpen waarbij de focus vooral lag op taalwetenschappelijke kenmerken en de grote hoeveelheid afbeeldingen die zich in de kroniek bevinden en niet zo zeer op de inhoud van de bron.³³ Beide bronnen zijn tegenwoordig online beschikbaar en beschikken over een handige zoekfunctie, wat onderzoek naar deze bronnen alleen maar stimuleert.

Qua inhoud nemen beide kronieken al snel een andere afslag. Waar de *Kattendyke Kroniek* begint bij het scheppingsverhaal en rustig aan opbouwt naar de vijftiende eeuw, begint *die Alderexcellenste Cronyke* in deel 1 van de kroniek met een geografische beschrijving van het hertogdom Brabant, waarna wordt overgegaan tot een aantal beknopte biografieën van enkele Heiligen en andere religieuzen. In deel 2 van de kroniek wordt vervolgens ingegaan op het scheppingsverhaal, de Trojaanse en Romeinse oorsprongsmythen en vanuit hier wordt doorwerkt naar de vijftiende eeuw.

De twee primaire bronnen die in dit onderzoek centraal staan hebben een te grote omvang om bladzijde voor bladzijde bestudeerd te worden, tevens leent het doel van dit onderzoek zich niet voor het helemaal doorspitten van beide bronnen. In dit onderzoek is de keuze gemaakt om slechts enkele delen van beide kronieken te bestuderen. Voor *die Alderexcellenste Cronyke* zullen de eerste drie kapitels van het tweede deel van de kroniek bestudeerd worden. Kapittel 1 zal in hoofdstuk 2 van dit onderzoek centraal staan. Kapittels 2 en 3 van de kroniek zullen vervolgens de basis vormen van het derde hoofdstuk van dit onderzoek.³⁴

³³ K. Tilmans, “De Kattendijke-kroniek: een uniek kopijmanuscript uit Haarlem.” In: J.M.M. Hermans and K. Verhoef (eds.), *Boeken in de late Middeleeuwen* (Groningen 1994) 183-200.

³⁴ Kapittel 1: *Dat eerste capittel Vanden beginne der Troyanen tot Brabon ende Karle beyde kinderen van*

In de wetenschappelijke editie van de *Kattendyke Kroniek* is een handig overzicht opgenomen waarin de inhoud van deze kroniek in negen delen verdeeld wordt.³⁵ In dit onderzoek zal in het tweede hoofdstuk gekeken worden naar deel 1. Vervolgens zal in het laatste hoofdstuk de nadruk liggen op deel 2 en deel 6 van de *Kattendyke Kroniek*.³⁶

Francio [fol. 43r - 44v]; Kapittel 2: *Dat .ij. capitel. Van Brabon eerste coninc van Agrippinen die den ruese versloech Ende van Kaerlen sijnen broeder here van Tongeren, beyde kinderen van Francion. Ende van Julius cesar, ende vanden keyser Octauianus* [fol. 45r - 48v] ; Kapittel 3: *Dat .ijij. capitel. Van Karel Brabons soone die .ij. coninc van Agrippinen ende sinen nacomeren tot Anises toe, die de xij. coninc van Agrippinen was ende wert kersten, also hier na verclaert sal werden* [fol. 48r - 51v].

³⁵ A. Janse, *De Kattendijke-kroniek als historiografische bron*, in: A. Janse, 'Johan Huyssen van Kattendijke kroniek, CXXIII.

³⁶ Deel 1: De stichting en verwoestingen van Troje [fol. 3r – 63v] ; Deel 2: De stichting en geschiedenis van Italië en Rome, vanaf Janus, zoon van Noach, via Aeneas en Romulus en Remus naar de keizertijd, met regeringslijsten tot 1491 [fol. 63v – 78v] ; Deel 3: De oorsprong en vroege geschiedenis van Holland en Utrecht, deels gezien van buitenaf (Alexander de Grote, Romeinse keizers, koning Artur, Merovingen, eerste Karolingen) [fol. 92r – 124r].

Hoofdstuk 1: de middeleeuwse kroniek beschreven

Bij historisch onderzoek naar middeleeuwse bronnen, en dus ook kronieken, is het van belang om eerst het een en ander te weten te komen over de bron zelf. Keuzes die gemaakt zijn in de kronieken kunnen beter verklaard worden als een aantal punten over deze kronieken als historische bron duidelijk zijn. Als uitgangspunt hierbij worden vijf vragen gesteld die een beter inzicht moeten geven in de kronieken. Deze vragen gaan in op de volgende vijf kernpunten: auteur, opdrachtgever, publiek, stilistische kenmerken en bronnenmateriaal. Waar de eerste drie uitgangspunten vrij duidelijk zijn, behoeven de laatste twee punten wat meer uitleg.

Allereerst het kernpunt van stilistische kenmerken. Het belang van kijken naar de stilistische kenmerken van de kronieken vindt zijn oorsprong in de *material of pictural turn* van de jaren 2000. Het uitgangspunt van deze *material turn* is dat het materiele, hetgene wat zichtbaar is, ook van belang is bij bronnenonderzoek. In andere woorden, hoe onze kronieken eruitzien kan bijdragen aan het begrijpen van de keuzes die gemaakt zijn door de auteurs of compilatoren. Een voorbeeld hiervan is de plek van illustraties in de tekst.³⁷ Bij welke passages illustraties zijn toegevoegd zegt vaak iets over het belang van deze passages voor de auteur.

Het tweede punt wat meer uitleg vergt is die van het bronnenmateriaal. Hiermee wordt niet bedoeld welk bronnenmateriaal in dit onderzoek centraal staat, maar welke bronnen de kroniekschrijvers zelf 500 jaar geleden gebruikt hebben voor hun werk. Kroniekschrijvers in de middeleeuwen bouwden hun werken vaak op door het overschrijven van hun bronnenmateriaal, de zogenaamde overschrijfcultuur. Waar wij dit in de eenentwintigste eeuw regelrecht plagiaat zouden noemen, was dit in de late middeleeuwen de manier bij uitstek om nieuwe historiografische werken te vervaardigen. Door deze overschrijfcultuur is het voor historici in veel gevallen makkelijk om de originele bron van een kroniek te achterhalen. Op welke kronieken, of andere historische bronnen, de kroniekschrijvers zich gebaseerd hebben kan vervolgens een licht werpen op welke bronnen zij tot hun beschikking hadden of welke boodschap zij wilden overdragen met hun werk.

In dit hoofdstuk wordt dus de context van de twee kronieken besproken aan de hand van vijf uitgangspunten. Het hoofdstuk zal opgesplitst worden in twee delen. Allereerst wordt gekeken naar de *Kattendyke Kroniek*, vervolgens zal *die Alderexcellenste Cronyke* besproken worden. De informatie die in dit hoofdstuk naar voren komt is grotendeels gebaseerd op onderzoek van

³⁷ Caers, Demets, Van Gassen, 'Urban History Writing' 8.

andere historici. Voor de *Kattendyke Kroniek* komt deze informatie uit de wetenschappelijke uitgave van Van Anrooij, Biemans en Janse³⁸ en voor *die Alderexcellenste Cronyke* wordt gebruikgemaakt van het werk van Jacob Tigelaar.³⁹

De Kattendyke Kroniek

De *Kattendyke Kroniek* is, zoals in de inleiding van dit onderzoek al vermeld, pas aan het begin van de eenentwintigste eeuw aan grondig historisch en letterkundig wetenschappelijk onderzoek onderworpen. Dat dit pas zo recent gebeurde komt niet omdat historici en neerlandici niet van het handschrift af wisten, maar omdat ze lang geen open toegang hadden tot dit handschrift. Onderzoekers van het Huygens Instituut kregen pas in 2002 toegang tot het manuscript omdat de eerste bekende eigenaar, Jan Huysen van Kattendijke (1566-1634), het boekwerk zo belangrijk vond dat hij bij zijn dood vast liet leggen dat de kroniek voor altijd in zijn familie zou blijven. Zijn wens is zeker 400 jaar lang gerespecteerd en pas in 2016 heeft de toenmalige eigenaar het stuk in langdurige bruikleen geschonken aan de Koninklijke Bibliotheek.⁴⁰

Wie de auteur van dit lang bewaarde stukje Nederlandse geschiedenis is, valt moeilijk te zeggen. De auteurs van de wetenschappelijke editie van *de Kattendyke Kroniek*, van Anrooij, Biemans en Janse, kunnen ook geen naam aan dit manuscript hangen. Wel kunnen zij met enige zekerheid zeggen dat de auteur uit de regio Holland kwam. Natuurlijk is de inhoud van de kroniek, die zich vooral op Holland focust, een grote aanwijzing. Maar ook verder onderzoek naar de manier van schrijven wijst erop dat de auteur een Hollander was. Er zijn aanwijzingen te vinden dat de auteur uit de regio Haarlem kwam, bijvoorbeeld in de gebruikte bronnen, maar toch durven van Anrooij en anderen, niet specifiek dan Holland te gaan. Wat zij echter wel opmerken is dat de auteur van de *Kattendyke Kroniek* een drievoudige rol bekleedde in het maken van de kroniek: hij was zowel compiler, kopiist en vormgever, drie rollen die bij het vervaardigen van middeleeuwse kronieken vaak door drie verschillende personen werden uitgevoerd. Uit onderzoek blijkt namelijk dat de tekst en de illustraties lineair aan elkaar in de kroniek zijn gezet, wat erop duidt dat dezelfde persoon de tekst heeft neergepend en de illustraties heeft gemaakt.

³⁸ A. Janse, 'Johan Huysen van Kattendijke-kroniek Die historie of die cronicke van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant ende van den Stichte van Utrecht' (Den Haag, 2005).

³⁹ J. Tigelaar, 'Brabants historie ontvouwd: Die alder excellenste cronyke van Brabant en het Brabantse geschiedbeeld anno 1500' (Hilversum, 2006).

⁴⁰ Ebels-Hoving, "Kattendyke", 1 – 2.

Bovendien blijkt uit de vele redactionele aanpassingen die in het werk gemaakt zijn, dat de schrijver óók de compiler van het stuk geweest moet zijn.⁴¹

Over het sociale milieu waarin de auteur zich begaf en de intellectuele kennis die hij bezat is meer informatie beschikbaar. Van Anrooij en anderen merken op dat de auteur een aantal stevige fouten maakt in zijn Latijnse overschrijvingen en zien dat hij meer kennis van de bijbel heeft dan van de klassieken. Zo plaatst hij koning Herodus van Juda als Romeinse keizer tussen Octavianus en Tiberius, een fout die een kenner van de klassieken niet snel zou maken. Echter is hij ook geen clericus, getuige het feit dat hij paus Sixtus IV in 1491 als levend beschrijft, terwijl deze al 7 jaar dood was. Volgens Van Anrooij en anderen is de auteur slechts een liefhebber, zonder professionele ervaring en universitaire opleiding maar wel iemand met toegang tot een rijk bronnencorpus.⁴²

Wie het beoogde publiek van de kroniek was is makkelijker te bepalen dan de voorgaande twee vragen. De auteur van de *Kattendyke Kroniek* geeft zelf antwoord op deze vraag in zijn inleiding: “Ende also als er veel menschen sijn die die historie of cronicke van Hollant ende van Utrecht begheren te lesen, ...”⁴³ Hoewel de auteur geen specifieke groep of persoon noemt, stelt hij dat de kroniek geschreven is voor allen die geïnteresseerd zijn in de historie van Holland en Utrecht. Gezien de inhoud van de kroniek lijkt het er ook op dat de auteur niet zozeer een bepaald standpunt wilde uitdragen, maar slechts uit nieuwsgierigheid en interesse verschillende werken bestudeerd en gekoppeld heeft in één groot naslagwerk over de historie van Holland en Utrecht. Bovendien zijn nergens aanwijzingen te vinden voor een opdrachtgever. Deze opvatting sluit aan bij de opvatting dat de auteur ‘slechts’ een liefhebber met een grote nieuwsgierigheid was.

In tegenstelling tot *Die Alderexcellenste Cronyke* die hierna besproken wordt, is de *Kattendyke Kroniek* slechts heel minimaal verspreid, getuige het feit dat er slecht één kopie van is overgebleven. Het lijkt erop dat slechts enkele liefhebbers, zoals de auteur zelf, de kroniek hebben gebruikt, bewonderd en gelezen en dat deze dus niet in grote oplagen is gedrukt en gepubliceerd. Gezien de uitzonderlijke grootte en prachtige illustraties en heraldiek ging het hier hoogstwaarschijnlijk om een pronkhandschrift wat veel tijd, geld en moeite kostte om te

⁴¹ W. Van Anrooij, J. Biemans, A. Janse, *Karakteristiek van de auteur*, in: A. Janse, ‘Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek Die historie of die cronicke van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant ende van den Stichte van Utrecht’ (Den Haag, 2005) CXL – CXLII.

⁴² *Ibidem*, CXL – CXLII.

⁴³ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 1v].

vervaardigen. Juist deze uniciteit en uitzonderlijk geschreven inhoud maken de kroniek tot zo'n boeiend onderzoeksobject.

Welke bronnen de auteur gebruikt heeft ligt hij al in de proloog van de kroniek toe, wat hij vervolgens als reden geeft voor eventuele fouten in de tekst: *“Nu bid ic alle die dit boeck lesen dat sij mijn crancheit aensien, want het uut veel boecken vergadert is”*.⁴⁴ Hoewel in de kroniek niet specifiek wordt genoemd om welke bronnen het gaat, hebben historici en neerlandici toch een zevental bronnen kunnen identificeren.⁴⁵ Voor het tekstgedeelte wat voor dit onderzoek van belang is, de Trojaanse en Romeinse geschiedenis, heeft de auteur vrij nauwkeurig gebruik gemaakt van twee bronnen, namelijk de *Historie van Jason* en *Die Vergaderinghe van Trojen*, waarbij hij grote lappen tekst aan elkaar heeft geregen en slechts sporadisch een eigen opmerking of wijziging heeft toegevoegd. Janse trekt hieruit de conclusie dat de auteur zijn bronnen weldegelijk goed kende, maar er niet is geslaagd of er helemaal niet op uit was het geheel een persoonlijke kleur te geven.⁴⁶

Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant

Net als bij de vorige kroniek is de kwestie van de auteur van *die Alderexcellenste Cronyke* een heikel punt. Slechts eenmaal is gepoogd een argument te maken voor de identiteit van de auteur. In 1977 deed A. Ampe een poging aan te tonen dat de anonieme compiler geïdentificeerd kon worden met de benedictijner monnik Walter Bosch uit Affligem.⁴⁷ Ampe's argument is echter op zijn minst twijfelachtig te noemen en is daarom in de jaren daarna van de hand gewezen.⁴⁸

Over de drukker van *die Alderexcellenste Cronyke* is daarentegen wel veel informatie beschikbaar. Het werk is namelijk tussen 1496 en 1530 naar schatting 14 keer herdrukt in dezelfde Antwerpse drukkerij. De eerste 10 drukken werden gedaan onder leiding van Rolant van

⁴⁴ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 2r].

⁴⁵ Het gaat hierbij om: *Nederlandse Beke*, *Gouds Kroniekje*, *Haagse Kroniek*, *Historie van Jason*, *Die Vergaderinghe van Trojen*, *Fasciculus Temporum*, *Heraut Beyerens: Wereldkroniek*. Zie: A. Janse., *Verantwoording van de editie*, in: A. Janse., 'Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek, CLVIII – CLIX.

⁴⁶ A. Janse, *De Kattendijke-kroniek als historiografische bron*, in: A. Janse, 'Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek, CXXIV – CXXXVI.

⁴⁷ A. Ampe, 'Walter Bosch, monnik van Affligem, en zijn twee bewerkingen van Jan van Boendale's Brabantsche Yeesten', *Bijdragen tot de Geschiedenis* 60 (1977) 3-84.

⁴⁸ Tigelaar, *Brabantse historie*, 20 – 21.

den Dorpe en nadat deze in 1500 stierf nam Jan van Doesborch het atelier van diens weduwe over en verzorgde vervolgens de volgende 4 herdrukken.⁴⁹ Opvallend bij deze laatste drukken onder van Doesborch is dat elke nieuwe druk voortdurend werd geactualiseerd. Verder richtte van Doesborch zich niet meer alleen op de Brabantse markt, getuige de wisselende titels van zijn 4 drukken. Zo heeft de herdruk uit 1512 al de titel *die Alderexcellenste Cronyke van Brabant Hollant Seelant Vlaenderen int general*. Voor dit onderzoek is echter van belang om te weten dat de vroegste Romeinse en Trojaanse geschiedenis in al deze herdrukken ongewijzigd bleef.⁵⁰ De compiler van deze herdrukken vond dit gedeelte van de Brabantse geschiedenis dus voldoende beschreven, wilde het werk van zijn voorgangers niet aanpassen of beschikte niet over andere, nieuwere, bronnen dan bij de eerdere drukken gebruikt werden.

Als we kijken naar esthetische kenmerken is er één element dat er met kop en schouders bovenuit steekt. Elke druk van *die Alderexcellenste Cronyke* bevatte namelijk een prachtig uitvouwblad van zes aan elkaar gemaakte folio's waarop de stamboom van de Brabantse hertogen te zien was. Helaas is dit uitvouwblad bij slechts 6 van de 30 wereldwijd bewaarde kopieën van de kroniek nog aanwezig. Hieruit kan een voorzichtige conclusie getrokken worden dat deze uitvouwbladen al in de zestiende eeuw geschat werden op hun esthetische waarde en waarschijnlijk uit veel van de kronieken gehaald zijn om als decoratie te dienen of om simpelweg verkocht te worden. Ook zou het mogelijk kunnen zijn dat de bladen uit de kroniek gehaald zijn om tijdens het lezen gebruikt te worden.⁵¹

Dat er nog 30 kopieën van *die Alderexcellenste Cronyke* over zijn, geeft aan dat van den Dorpe en later van Doesborch de kroniek goed op de markt wisten te brengen. Het uitmuntende vakmanschap in combinatie met de monopolypositie die de kroniek in het begin van de zestiende eeuw had op gedrukte Brabantse geschiedenis wijzen erop dat *die Alderexcellenste Cronyke* een, voor zestiende-eeuwse begrippen, veel gedrukte en verspreide tekst was. De verschillende drukken van deze kroniek vonden hun weg naar private collecties, kloosters, stadhuizen en zelfs tot aan de keizerlijke bibliotheek van Maximiliaan I van Oostenrijk.⁵² Ook het feit dat de kroniek in

⁴⁹ Tigelaar, *Brabantse Historie*, 13 – 14.

⁵⁰ *Ibidem*, 17.

⁵¹ *Ibidem*, 22 – 35.

⁵² *Ibidem*, 18.

latere tijden vaak nog gebruikt werd door nieuwe kroniekschrijvers om op terug te grijpen geeft aan dat we hier met een bijzondere tekst te maken hebben.⁵³

De anonieme auteur van de kroniek beschrijft in zijn inleiding welke bronnen hij gebruikt heeft voor het compileren van zijn werk. Want hij stelt dat het voor geschiedschrijvers, zoals hij zelf, goed is om veel historische werken te kennen en te lezen “*Op dat wi bi exempelen van anderen menschen leeren mogen, orbaerlike dingen na volgen ende schadelike dingen schuwen*”.

⁵⁴ Hierna geeft de auteur ook een korte opsomming van enkele bronnen die hij gebruikt heeft waaronder: de Bijbel, een 13^e-eeuwse wereldkroniek van Jacob van Maerlant genaamd de *Spiegel Historiael* en de *Fasciculus temporum*, een kroniek geschreven in Keulen rond 1474.⁵⁵

⁵³ Tigelaar, *Brabantse Historie*, 18 – 19.

⁵⁴ *Die Alderexcellenste Cronyke* [fol. 1v].

⁵⁵ *Die Alderexcellenste Cronyke* [fol. 1v].

Hoofdstuk 2: Trojaanse geschiedenis

Hoewel de kroniektteksten op het eerste ogenblik ‘simpele’ verhalen over de Trojaanse – en in het volgende hoofdstuk Romeinse – geschiedenis lijken, zijn er in beide kronieken enkele onderliggende doelen te vinden die vaak in middeleeuwse kronieken terugkwamen. Deze doelen zijn het spiegelen aan bepaalde heroïsche personen uit het verleden en het verklaren van naamgeving van bijvoorbeeld steden, gebieden of volkeren.⁵⁶

Die Alderexcellenste Cronyke

Die Alderexcellenste Cronyke heeft in vergelijking met andere middeleeuwse kronieken qua omvang een bescheiden Trojaanse geschiedenis. Zo wordt de val van Troje en de Trojaanse oorlog in zijn geheel helemaal niet besproken. Een aantal mogelijke verklaringen hiervoor zijn dat de auteur zelf niet genoeg kennis van de klassieken had om dit toe te voegen aan zijn gebruikte bronnenmateriaal, dit evenwel niet belangrijk genoeg vond om het te vermelden of er zelfs vanuit ging dat dit verhaal gangbare kennis was onder zijn toekomstige lezers. Erg opvallend is een mededeling die de auteur aan het begin van het eerste kapittel doet: “*Voert suldi weten dat niet seer autentijcken is tgene dat hierna volcht totten eynde vanden II. Capittel*”. De auteur geeft hiermee aan dat de tekst die volgt over de Trojaanse uitvlucht uit Troje in zijn ogen niet historisch verantwoord is, want het is in zijn woorden niet authentiek. Waarom hij deze kritische noot laat vallen en waarom hij vervolgens toch doorgaat met het verhaal is echter niet goed te verklaren.⁵⁷

Als we kijken naar de Trojaanse stamboom in *Die Alderexcellenste Cronyke* is het logisch dat er op enkele plekken enige verwarring ontstaat. In de eerste twee kapittels van de kroniek worden namelijk 61 namen genoemd die in een stamboom geplaatst kunnen worden. Van deze 61 namen komen 6 verschillende namen samengeteld wel 41 keer voor. Het gaat hier om 7 keer Priamus, 4 keer Hector, 6 keer Brabon, 5 keer Francion, 6 keer Silvius Brabon en 4 keer Troylus. Zoals in het vorige hoofdstuk al vermeld bevatte elk exemplaar van *Die Alderexcellenste Cronyke* een prachtig geïllustreerd uitvouwblad met daarop een stamboom van de Brabantse hertogen. Het is, gezien de vele verschillende namen, dus goed voor te stellen dat lezers van deze kroniek

⁵⁶ K. Enenkel, K. Ottenheym, *The Quest for an Appropriate Past in Literature, Art and Architecture*, (Leiden 2019) 1 – 11.

⁵⁷ *Die Alderexcellenste Cronyke*, [44r.] ; Tigelaar, *Brabantse Historie*, 119.

het uitvouwblad ook daadwerkelijk gebruikte om zich een weg te banen door de eerste twee kapitels van de tekst, een hypothese die ook Keesman en Tigelaar in hun werk benoemen.⁵⁸

Dat een zestal namen zo regelmatig voorkomt in de Brabantse genealogie is geen toeval. In de tekst over de Trojaanse geschiedenis is er specifiek voor gekozen om Trojaanse namen als Priamus, Hector en Troylos te vervlechten met Brabantse namen als Brabon en Silvius Brabon en een Frankische naam, Francion. Door deze vervlechting van namen wordt de identificatie van de Trojaanse en Frankische bloedlijn van de Brabantse hertogen nog maar eens benadrukt met als doel de legitimatie van de macht en positie van deze hertogen.⁵⁹

Dat het beschrijven van deze zeer uitgebreide stamboom nog een verder doel had komt goed naar voren als we kijken naar de manier waarop bepaalde personen uit deze stamboom gebruikt worden om de etymologie van een aantal contemporaine plaatsnamen en volkeren te verklaren.

Dit eerste kapittel van de kroniek begint met de vlucht van een aantal Trojanen na de val van Troje. De Trojaan Francion vlucht samen met Antenor, Eneas en Priamos weg uit de stad waarna zij een aantal plaatsen aandoen rondom het middellands zeegebied. Allereerst kwamen zij terecht in Isaurien, het huidige Turkije, waar zij verschillende steden stichtte ende basis legde voor de latere Ottomaanse bloedlijn, want *“Van hem is afgedaelt die grote Turck die hem noch scrijft Vindicator troyanorum, dat is wreker der troyanen”*.⁶⁰ Met deze *“Wreker der Troyanen”* wordt de Ottomaanse Keizer Mehmet II bedoeld die volgens overlevering elke dag één Griek om het leven bracht om wraak te nemen op de vernietiging van Troje, de stad van zijn voorvaderen.⁶¹

Uiteindelijk vertrok Antenor naar Italië, waar hij grote steden als Venetië en Padua stichtte en vertrok Eneas naar Italië, Carthago en Albanië en van hem stamden de Albaanse koningen en Italiaanse edelen af.⁶² Later in het eerste kapittel noteert de auteur dat de negende generatie Trojanen vanaf de grote koning Priamus van Troje hun naam heeft gegeven aan een vijftal volkeren, namelijk: Poluxus (Polen), Rusus (Russen), Frixus (Friezen), Hunus (Hunnen) en Wandalus (Vandalen). Twaalf generaties later komen in de stamboom ook nog de naamgevers van

⁵⁸ Keesman, *De Eindeloze Stad*, 358 – 359; Tigelaar, *Brabantse Historie*, 16 – 17.

⁵⁹ Keesman, *De Eindeloze Stad*, 374 – 378.

⁶⁰ *Die Alderexcellenste Cronyke*, [fol. 44r].

⁶¹ R. Ousterhout, ‘The East, the West, and the appropriation of the past in early Ottoman architecture’, *Gesta* 43:2 (2004) 171 – 173.

⁶² *Die Alderexcellenste Cronyke*, [fol. 44r].

Macedonië (Macedon) en Arcadië (Archadius) terug.⁶³ Van deze laatste twee mannen stamden bovendien de latere grotere heersers Julius Caesar en Alexander de Grote af.

Het grote doel van *Die Alderexcellenste Cronyke* was dus het terugleiden van de Brabantse hertogen naar de Trojanen en daarmee naar het grootste deel van de Europese koningshuizen en adel. Ook de auteur van *Die Alderexcellenste Cronyke* zelf geeft aan dat de Trojanen de stamvaders van de Europese adel zijn: “Ende aldus so is die edelheyt der werelt gecomen wten Trojanen”.⁶⁴

De nogal eentonige opsomming van het Trojaanse geslacht die in het eerste kapittel centraal staat eindigt met een zekere Francio, heer van Sicambrië en vader van veertien zonen en vijf dochters. Deze Francio kon niet al zijn kinderen landgoederen geven na zijn dood en spoort hen daarom ook aan om zelf de wereld in te trekken en eigen land te zoeken. De jongste zoon van deze heer, Brabon, komt in Griekenland terecht, waar hij bij de hertog van Arcadië verbleef, huwde en twee zonen kreeg, Brabon en Eneas. Deze Brabon en Eneas zouden later samen met Julius Caesar, de zoon van de Hertog van Arcadië, door heel West-Europa trekken.⁶⁵ Door deze duidelijke connectie tussen Trojanen en Romeinen laat de auteur van *Die Alderexcellenste Cronyke* de Trojaanse geschiedenis naadloos overlopen in de Romeinse geschiedenis.

De Kattendyke Kroniek

Voor middeleeuwse lezers die hun kennis over de Trojaanse geschiedenis wilde vergroten was de *Kattendyke Kroniek* een gouden startpunt. Maar liefst 54 pagina's besteedde de auteur van deze kroniek aan de geschiedenis van de Trojanen, waarbij de Trojaanse oorlog, Hercules, Hector, de verwoesting van Troje en de uittocht van verschillende Trojanen allemaal aan bod komen.⁶⁶

In tegenstelling tot de vorige kroniek begint de auteur van de *Kattendyke Kroniek* bij het allereerste begin. Hij begint zijn geschiedenis over Troje bij de stichting van de stad Troje en de vernietigingen van de stad door de Grieken onder leiding van Hercules. Hierna volgt de beroemde belegering en latere vernietiging van Troje door de Grieken zoals verteld in de *Ilias* van Homerus. Tussendoor schrijft de auteur nog uitvoerig over het verhaal van Jason, iets wat volgens Janse en anderen zelf door de auteur is toegevoegd omdat het niet opgenomen was in de andere bronnen

⁶³ *Die Alderexcellenste Cronyke*, [fol. 44r – 44v].

⁶⁴ *Die Alderexcellenste Cronyke*, [fol. 44v].

⁶⁵ *Die Alderexcellenste Cronyke*, [fol. 44r – 44v.].

⁶⁶ *Kattendyke kroniek*, ‘De stichting en verwoestingen van Troje’ [fol. 3r – 63v].

waar hij zich op baseerde.⁶⁷ Hieruit kan worden opgemaakt dat de auteur dus wel degelijk op de hoogte was van enkele klassieke verhalen. Hij was zich namelijk bewust van het feit dat zijn bronnen het verhaal over Jason niet vertelde en hij vond dit verhaal belangrijk genoeg om er een nieuwe bron bij te halen voor zijn kroniek.

De afstamming van de Hollanders is een ander verhaal waar de auteur veel woorden aan wijdt. Dit verhaal en de manier waarop de auteur het verteld zijn vooral interessant omdat de auteur zichzelf lijkt tegen te spreken als het gaat over de verste voorouders van de Hollanders. Na de verovering van Albion, of Engeland, door de Trojaan Brutus vluchtten enkele reuzen die op het eiland woonden naar Holland om zich hier te vestigen op de plek van het latere Vlaardingen. Deze reuzen sloten huwelijken met de plaatselijke bevolking en splitsten zich vervolgens af in verschillende stammen. Volgens de auteur zijn deze reuzen het startpunt van Holland: *“Ende van dien wilden volck ... wort Hollant eerst begrepen ... ende die hieten langhe tijt Slaven.”*⁶⁸ Opvallend is echter dat de auteur eerder in de tekst een ander startpunt van de Hollanders gegeven heeft. De uit Troje weggevluchte Eneas, die ook in de vorige kroniek ter sprake kwam, was na veel omzwervingen in Italië terecht gekomen. Hier zou hij koning zijn geworden en *“van sijn saet wor Hollant eerst begrepen”*.⁶⁹

⁶⁷ A. Janse, *Bronnen*, in: A. Janse, ‘Johan Huysen van Kattendijke-kroniek’, CXXV – CXXXVI.

⁶⁸ *Kattendyke kroniek*, [fol. 92v].

⁶⁹ *Kattendyke kroniek*, [fol. 63v].

Hoofdstuk 3: Romeinse geschiedenis

Die Alderexcellenste Cronyke

De auteur van *Die Alderexcellenste Cronyke* behandelt niet de gehele Romeinse geschiedenis, maar hij laat deze pas beginnen bij Julius Caesar en licht vervolgens slechts enkele keizers uit die hij om verscheidene redenen noemenswaardig vindt. De stichtingsmythe van Rome en het verhaal van Romulus en Remus komen bijvoorbeeld helemaal niet ter sprake en andere opvallende afwezigen in de tekst zijn keizer Nero, die helemaal niet genoemd wordt, en keizer Constantijn de Grote, waarvan slechts benoemd wordt dat hij gedoopt is door de heilige paus Silvester. Aangezien beide keizers een grote rol hebben gespeeld in de opleving van het Christendom is het opvallend dat zij niet, of slechts heel minimaal genoemd worden.⁷⁰

Dat de auteur wel waarde hecht aan het benoemen van het vroege Christendom in het Romeinse rijk blijkt uit het feit dat hij wel stil staat bij de grote Christenvervolgingen rond het jaar 300 onder de keizers Diocletianus en Maximianus. De auteur stelt dat de twee keizers verantwoordelijk waren voor *“ontallijcke veel martelaren menich eewich duysen”* en dat onder hun keizerschap sint Katherina, sint Margriet, sint Agniet en nog zevenendertigduizend andere Christenen tot martelaar gemaakt zijn.⁷¹

De twee keizers die in deze kroniek de grootste rol spelen zijn Julius Caesar en Octavianus of Augustus. Van zowel Caesar als Augustus wordt hun levensverhaal verteld, waarbij hun affiniteit met het hertogdom Brabant centraal staat. Beide keizers worden door de auteur meermaals bewierookt en zij worden neergezet als voorbeeld voor de lezers van de kroniek, het zogenaamde spiegelen. Zo wordt Augustus geroemd om zijn *“zeer schone lichaam, subtiële verstand en vorspoedigheid in alle dingen”*.⁷² Later in de tekst doet de auteur hier nog een schepje bovenop: *“Octavianus die gloriose keyser die was so vroom, so voorspoedich, ende so vol eerbaerheyden ... Want hi was een exemplaer van ootmoedicheden, goedertierenheden, voersienicheden, zedicheden, ende lijdtzaamheden”*.⁷³

Ook Julius Caesar wordt in de tekst geroemd om zijn wijsheid, edelheid en vroomheid. Vooral deze laatste eigenschap, vroomheid, komt vaak terug in de kroniek bij zowel Caesar als

⁷⁰ *Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant*, [fol. 48v – 49r].

⁷¹ *Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant*, [fol. 49r].

⁷² *Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant*, [fol. 45v].

⁷³ *Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant*, [fol. 48r].

Augustus. Zo schrijft de auteur over Caesar dat hij zo vroom was “*dat zijn handen en hart tot bijna onmogelijke dingen in staat waren*”.⁷⁴ Waar vroomheid vaak geassocieerd wordt met zeer gelovig zijn, kan het in het Middelnederlands ook ‘sterk’, ‘dapper’ of ‘onverslaanbaar’ betekenen en hoeft het dus niet meteen geassocieerd te worden met godsdienst.⁷⁵ Deze ophemeling van Caesar en Augustus kan gezien worden als een indirecte ophemeling van de contemporaine Brabantse hertogen. Aangezien beide keizers gezien werden als verre voorouders van de hertogen van Brabant werd deze hertogen ook indirect de goede eigenschappen en deugden van beide keizers toegeschreven.

De auteur van *Die Alderexcellenste Cronyke* was niet de enige die Caesar en Augustus als grote voorbeelden voor belangrijke leiders zag. Dat de auteur specifiek voor deze twee keizers gekozen heeft valt terug te leiden tot een tekst geschreven in de dertiende eeuw. In 1289 werd door Jacob van Maerlant de tekst *Van neghen den besten* geschreven. In deze korte tekst worden negen helden uit het verleden opgesomd die als voorbeeld kunnen dienen voor latere generaties. Deze negen besten zijn onderverdeeld in drie categorieën: heidenen, Bijbelse Joden en Christenen. Onder de eerste categorie van heidenen vallen Hector van Troje, Julius Caesar en Alexander de Grote die allen in deze kroniek beschreven worden.⁷⁶ Dat de auteur van *Die Alderexcellenste Cronyke* op de hoogte was van deze tekst blijkt uit het feit dat hij Hector van Troje “*die eerste van den ix besten*”⁷⁷ noemt en later in de tekst ook koning Arthur, die tot de groep Christenen hoorde, “*een van den ix. besten*”⁷⁸ noemt. Waarom de auteur zowel Julius Caesar als Alexander de Grote niet expliciet noemt als een van *de neghen besten*, terwijl hij wel degelijk op de hoogte was van deze tekst, is onduidelijk.

Het tweede punt waar de auteur van *Die Alderexcellenste Cronyke* de Romeinse geschiedenis voor gebruikte, was het verklaren van naamgeving. Dit etymologische karakter van de tekst was niet uniek voor *Die Alderexcellenste Cronyke*, aangezien veel middeleeuwse

⁷⁴ *Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant*, [fol. 47v].

⁷⁵ Instituut voor de Nederlandse Taal, <https://ivdnt.org/>.

⁷⁶ W. van Anrooij, *Helden van weleer: de Negen Besten in de Nederlanden (1300-1700)*, (Amsterdam 1997) 55-56 ; J. H. Roberts, ‘The Nine Worthies’, *Modern Philology* 19:3 (Chicago 1922) 297 – 298 ; B. Bales, *Julius Caesar and Alexander the Great: Tracing the literary Zeitgeist from the middle ages to the renaissance*, (Oklahoma 2003).

⁷⁷ *Die Alderexcellenste Cronyke*, [fol. 43v].

⁷⁸ *Die Alderexcellenste Cronyke van Brabant*, [fol. 54r].

kronieken een etymologisch karakter hadden.⁷⁹ De meest uitgebreide en belangrijkste etymologie is het verhaal over hoe de stad Antwerpen aan haar naam kwam. Dat dit verhaal zo'n prominente plek in de kroniek heeft valt te verklaren door het feit dat de kroniek in Antwerpen, door een Antwerpse drukker, gedrukt is en daarom waarschijnlijk een relatief groot Antwerps publiek had.

Het verhaal start nadat Caesar Arcadië veroverde en in Boulogne op zijn bondgenoten wachtte om Brittannië binnen te vallen. Deze bondgenoten, Brutus, Crassus, Eclypus en Brabo Silvius reisden vanuit Agrippinen (het huidige Keulen) en stuitte op hun weg naar Caesar op de rivier de Schelde. Bij deze rivier kwamen zij in aanraking met een reus die als tolprijs één van de handen van het gezelschap eiste. Brabo Silvius weigerde dit en ging het gevecht vervolgens aan met de reus, versloeg hem en hakte een van zijn handen af die hij halverwege de Schelde wierp. De plek waar deze hand terecht kwam was vanaf toen de scheiding tussen Brabant en Vlaanderen en op de plek waar Brabo Silvius de hand de Schelde in wierp stichtte Caesar een burcht die hij *Handwerpen* noemde.⁸⁰ Deze burcht zou uitgroeien tot het latere Antwerpen en kreeg van Caesar het wapen wat de stad nu nog steeds draagt: "*een borch van siluer in een velt van keelen, ende ooc twee handen om dat brabon die hant werp*".⁸¹

Niet alleen Julius Caesar had een connectie met Brabant, ook Augustus had een bijzondere band met deze regio, al wordt deze door de auteur wel van een kritische kanttekening voorzien. De auteur stelt namelijk dat Caesars zus op haar reis naar Rome tussen Brussel en Leuven beval van een zoon genaamd Octavianus. Hiermee zou Augustus dus officieel in het hertogdom Brabant geboren zijn. Echter sluit de auteur deze alinea af door te zeggen dat Augustus weliswaar een neef van Caesar was maar volgens Suetonius geboren '*wert op dye .viij. kalende van October ad capita bubala bi Roome*'.⁸² Hiermee trekt de auteur dus in twijfel of Augustus daadwerkelijk in Brabant geboren werd.

⁷⁹ Zie o.a. *De Wereldkroniek van de heraut Beyeren*.

⁸⁰ Keesman, *De Eindeloze Stad*, 365 – 367.

⁸¹ *Die Alderexcellenste Cronyke*, [fol. 46v].

⁸² *Die Alderexcellenste Cronyke*, [fol. 46r].

De Kattendyke Kroniek

Waar de auteur van de vorige kroniek slechts kort schrijft over de Romeinse geschiedenis, wijdt de auteur van de *Kattendyke Kroniek* hier veel meer aandacht aan: zo'n 20 folio's tegenover de 9 folio's uit de vorige kroniek.

Op het eerste gezicht lijkt het alsof de auteur veel gebruik heeft gemaakt van klassieke auteurs, zo noemt hij onder andere Livius, Seneca, Orosius en Vergilius.⁸³ Uit vergelijkend onderzoek naar andere kroniektteksten blijkt echter dat al deze verwijzingen naar klassieke auteurs overgenomen zijn uit andere bronnen.⁸⁴ Het feit dat de auteur deze bronnen dus zelf waarschijnlijk niet gelezen heeft, sluit aan bij de hypothese van Jansen en anderen. Zij stellen dat de auteur slechts over beperkte kennis van de klassieken beschikte.⁸⁵ Een tekst waar de auteur van de *Kattendyke Kroniek* wel duidelijk van op de hoogte was, was de tekst van Van Maerlant over de negen besten. Net als in *Die Alderexcellenste Cronyke* worden Hector van Troje en koning Arthur aangehaald als onderdeel van de negen besten, maar in tegenstelling tot deze auteur benoemt de auteur van de *Kattendyke Kroniek* wel dat Julius Caesar ook onderdeel uitmaakt van de negen besten.⁸⁶

Het verhaal over Julius Caesar verloopt anders dan in de voorgaande kroniek. In de *Kattendyke Kroniek* ligt de focus vooral op Caesars strijd tegen de Slaven, een volk dat in de regio van het huidige Duitsland en Noord-Nederland woonde en wat door Caesar overwonnen werd. Caesars levensverhaal in de *Kattendyke Kroniek* draait meer om de grote daden die hij verrichtte, de vele volkeren die hij onderwierp en de vergelijking die gemaakt wordt met Alexander de Grote, dan om het plaatsen van Caesar in een bepaalde genealogie.

Wanneer we kijken naar het verhaal dat de auteur over keizer Augustus vertelt, zien we duidelijk terug hoe hij de keizer, en het Romeinse rijk rond de millenniumwisseling, in een breder Christelijk wereld perspectief wilde plaatsen. Van Augustus wordt namelijk verteld dat hij voor

⁸³ Livius wordt genoemd op: *Kattendyke Kroniek*, [fol. 67v] en [fol. 69r] ; Seneca wordt genoemd op: *Kattendyke Kroniek*, [fol. 106r] ; Orosius wordt genoemd op: *Kattendyke Kroniek*, [fol. 67v] en [fol. 69r] ; Vergilius wordt genoemd op: [fol. 24r] en [fol. 67r].

⁸⁴ A. Janse, *De Kattendijke-kroniek als historiografische bron*, in: A. Janse, 'Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek, CXXIV – CXXXI.

⁸⁵ W. van Anrooij, J. Biemans, A. Janse, *Karakteristiek van de auteur*, in: A. Janse, 'Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek, CXLIX – CLI.

⁸⁶ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 71r].

Jezus' geboorte aanbeden werd door de inwoners van Rome want "*Die Godheit is in hem*". Augustus plek in de Christelijke wereld komt pas echt nadat hij een visioen krijgt waarin hij Maria ziet met in haar armen het kindje Jezus. Na dit gezien te hebben, vertelt een waarzegster hem dat "*dat kindekijn is groter dan ghij sijt, aenbedet hem*",⁸⁷ waarna Augustus op zijn knieën valt en hem aanbidt.

Het verklaren van verschillende plaatsnamen, één van de doelen van deze geschiedenis, komt sterk naar voren als de auteur schrijft over keizer Claudius. Allereerst wordt de etymologie van de plaats Gent toegewezen aan Claudius' neef Gayus. Vervolgens wordt de door Claudius gestichte Engelse plaats Gloucester (Claudecolster) genoemd. En als laatste wordt de naam van de Nederlandse stad Vlaardingen (Slavenburch) verklaard als plek waar de uit Engeland gevluchte slaven zich vestigen.⁸⁸

De eerste historische persoon die door de auteur van *de Kattendyke kroniek* niet positief wordt beschreven is keizer Nero, die "*verminderde ende verderfde zeer dat Roemsche Rijk*". Volgens de auteur was Nero "*een die archste ende alder quaetste mensche die ye ter werelt gheboren wert*".⁸⁹ Hij doodde alle Romeinse senatoren, zijn moeder en zijn broers, kruisigde sint Pieter, onthoofde sint Pouwels en maakte veel andere Christenen tot martelaar. Hoewel dit thema van Christenvervolgingen ook in de voorgaande kroniek besproken is, worden in beide kronieken andere heiligen en martelaren genoemd wat erop wijst dat beide auteurs andere bronnen hebben gebruikt bij hun beschrijving van Nero.

Waarom juist de regeringen van Caesar, Claudius en Nero zo uitgebreid besproken worden, valt te verklaren uit het feit dat zij alle vier direct of indirect invloed hebben gehad op de vroegste geschiedenis van Holland en Utrecht. Hoewel het lijkt of de drie Romeinse keizers het onderwerp van deze tekst zijn, blijkt bij nader in zien dat vooral het volk van de Slaven in een onderliggende laag het onderwerp zijn. Deze Slaven woonden namelijk in het gebied rond Holland en Utrecht en vormde de basis van de vroegste geschiedenis van deze gebieden. Julius Caesar was de 'ontdekker' van de Slaven⁹⁰ en Claudius veroverde Slavenburch (Vlaardingen)⁹¹, de eerste permanente nederzetting in Holland. Nero's wrede regering zorgde er bovendien voor dat een

⁸⁷ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 103v].

⁸⁸ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 105r – 105v].

⁸⁹ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 106v].

⁹⁰ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 98v].

⁹¹ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 105v – 106r].

aantal Romeinse senatoren uit de stad vluchtte en één daarvan, Antonius, de stad Utrecht stichtte, waarmee de eerste bewoning van deze stad uitgelegd is.⁹²

Vergelijkingen

Eén element wat zowel in *Die Alderexcellenste Cronyke* als in de *Kattendyke Kroniek* meerdere malen goed te zien is, zijn de anachronismen die de auteurs en illustratoren in beide teksten aanbrachten. Vooral in de illustraties die in beide kronieken aangebracht zijn is dit duidelijk te zien. Zo wordt in zowel de *Kattendyke Kroniek* als op het uitvouwblad van *Die Alderexcellenste Cronyke* Julius Caesar voorzien van een complete middeleeuwse ridderlijke wapenrusting. Verder schrijven beide auteurs op verschillende plekken in de tekst over de Romeinse geschiedenis over ridders of ridderlijkheid. “*Ic wil se an die van Romen brenghen, opdat sij van ridderlicke tucht die oerden der ridderscap leeren, sodat se ter eeren worden verheven*”.⁹³ En wanneer het in *Die Alderexcellenste Cronyke* over Caesars bondgenoten tijdens zijn veldtochten gaat, spreekt de auteur op dezelfde toon: “*Sijn ridders liet hi niet leedich sijn noch in weelden leuen*”.⁹⁴

Het grote verschil tussen beide kronieken en de manier waarop zij de Romeinse geschiedenis gebruiken zit in het de vraag wat de auteurs van beide kronieken precies als doel hadden. De auteur van *Die Alderexcellenste Cronyke* was er waarschijnlijk op uit om een bepaalde genealogie te laten zien en uit een te zetten hoe de Brabantse hertogen van de machtige Romeinse keizers afstamden. Anderszins was de auteur van de *Kattendyke Kroniek* er juist op uit om de geschiedenis van een volk of streek (namelijk Holland en Utrecht) te verklaren in plaats van de macht en positie van enkele individuen te legitimeren.

⁹² *Kattendyke Kroniek*, [fol. 109r].

⁹³ *Kattendyke Kroniek*, [fol. 98r].

⁹⁴ *Die Alderexcellenste kroniek*, [fol. 48r].

Conclusie

Die Alderexcellenste Cronyke en de *Kattendyke Kroniek* zijn twee mooie voorbeelden van hoe middeleeuwse auteurs het verre verleden gebruikte om bepaalde doelen te realiseren. In het geval van de eerste kroniek was het grootste doel legitimatie. Aan de hand van een geschiedenis van de Trojanen en Romeinen heeft de auteur getracht om de lijn van de Brabantse hertogen helemaal terug te trekken door de geschiedenis. Hierbij konden de hertogen van Brabant hun genealogie terugvoeren op onder andere Hector van Troje, Julius Caesar en Augustus. Hiermee heeft de auteur zijn doel, '*Die afcoemste ende edelheit der hogher vorsten ende hertogen van Brabant*' bekend maken, glansrijk gehaald.

De auteur van de Hollandse *Kattendyke Kroniek* heeft gebruik gemaakt van de Trojaanse en Romeinse geschiedenis om de eerste bewoning van Holland en Utrecht te verklaren. Ook schreef deze auteur over twee groepen, de Slaven en de Trojanen, die de verre voorouders zouden zijn van de zestiende -eeuwse Hollanders. Bovendien is de eerste bewoning van Holland volgens de auteur terug te leiden naar de tijd van de Trojanen, speelde Julius Caesar een grote rol in de Hollandse geschiedenis en is de gruwelijke regeerperiode van keizer Nero een indirecte aanleiding voor de stichting van Utrecht.

Door de manier waarop ze het verre verleden gebruikten in hun kronieken zijn beide auteurs in zekere zin, bewust al dan niet bewust, bezig geweest met het creëren van een identiteit voor enerzijds de Brabantse hertogen en anderzijds de Hollanders. Beide auteurs zijn er dus schitterend in geslaagd hun geschiedenissen zo ver mogelijk terug te voeren, want in de middeleeuwen gold: hoe ouder, hoe beter.

Bibliografie

Primaire bronnen

Van Brabant die excellente cronike (ed. Aarnoud den Hamer).

Janse, A., Eds., 'Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek Die historie of die cronicke van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant ende van den Stichte van Utrecht' (Den Haag, 2005).

Secundaire bronnen

Van Anrooij, W., *Helden van weleer: de Negen Besten in de Nederlanden (1300-1700)*, (Amsterdam 1997).

Assmann, J., *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, (München 1997).

Bales, B., *Julius Caesar and Alexander the Great: Tracing the literary Zeitgeist from the middle ages to the renaissance*, (Oklahoma 2003).

Caers, B., Demets, L., Van Gassen, T., 'Urban History Writing in Northwest Europa (15th – 16th centuries)', *Studies in European Urban History* 47 (Turnhout 2019).

Ebels-Hoving, B., *Genoechlicke ende lustige historiën: laatmiddeleeuwse geschiedschrijving in Nederland* (Haarlem 1984).

Ebels-Hoving, B., 'Kattendyke', een goed verpakte surprise', *BMGN - Low Countries Historical Review* 122:1 (2007).

Enenkel, K., Ottenheim, K., *Oudheid als ambitie: de zoektocht naar een passend verleden 1400 – 1700*, (Nijmegen 2017).

Enenkel, K., Ottenheim, K., *The Quest for an Appropriate Past in Literature, Art and Architecture*, (Leiden 2019).

Fleischmann, S., 'On the representation of history in the middle ages', *History and theory* 22 (1983).

Keesman, W., *De Eindelooze Stad: Troje en Trojaanse oorsprongsmythen in de (laat)middeleeuwse en vroegmoderne Nederlanden*, (Hilversum 2017).

Minchin, E., 'Commemoration and pilgrimage in the ancient world: Troy and the stratigraphy of cultural memory', *Greece and Rome* 59:1 (2012).

- Roberts, J. H., 'The Nine Worthies', *Modern Philology* 19:3 (Chicago 1922).
- Romein, J., *Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche geschiedschrijving in de middeleeuwen*, (Haarlem 1932).
- Schneidmüller, B., 'Constructing the Past by Means of the Present: Historiographical Foundations of Medieval Institutions, Dynasties, Peoples, and Communities' in: G. Althoff, J., Fried, P., Geary, M., (eds.), 'Medieval concepts of the past: Ritual, memory, historiography (Cambridge 2002) 140 – 166.
- Ousterhout, R., 'The East, the West, and the appropriation of the past in early Ottoman architecture', *Gesta* 43:2 (2004) 165 – 176.
- Spiegel, G., 'Genealogy: Form and Function in Medieval Historical Narrative', *History and theory* 22:1 (1983) 43 – 53.
- Stein, R., *Politiek en historiografie: Het onstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*, (Leuven 1994).
- Tiggelaar, J., *Brabantse Historie Ontvouwd: Die alder excellenste cronyke van Brabant en het Brabantse geschiedbeeld anno 1500*, (Hilversum 2006).
- Tilmans, K., "'De Kattendijke-kroniek: een uniek kopijmanuscript uit Haarlem.'" In: Hermans, J.M.M., Verhoef, K., (eds.), *Boeken in de late Middeleeuwen* (Groningen 1994) 183-200.
- Vanderputten, S., 'Typology of Medieval Historiography Reconsidered: a Social Re-interpretation of Monastic Annals, Chronicles and Gesta', *Historical Social Research* 26:4 (2001) 141 – 178.